IDŐS ERDŐK

HU

2016

MAGYARORSZÁG LEGIDŐSEBB ERDEI

Célkitűzés

A WWF Magyarország elemzést készített a 120 évnél idősebb hazai erdők helyzetéről.
Megvizsgáltuk, hogy milyen a legidősebb erdők:

- kiterjedése,
- területi elhelyezkedése,
- fafaj-összetétele,
- természetvédelmi helyzete, illetve
- milyen erdőgazdálkodási tevékenység zajlik bennük.

Célunk, hogy felhívjuk a figyelmet az idős erdők magyarországi helyzetére. Olyan erdőkről szól elemzésünk, amelyek nem csak páratlan élővilágnak adnak otthont, de önmagukban is jelentős természetvédelmi, közjóléti, esztétikai értéket képviselhetnek.
(Az adatok forrása: Országos Erdőállomány Adattár, 2016)

Mennyiség és fajösszetétel

A 120 évesnél idősebb fákat tartalmazó erdők az ország erdőterületének kis töredékét (kevesebb mint 2%-át) alkotják (1. ábra). Összes területük mintegy 37.500 hektár. Az idős erdők csekély aránya az erdőgazdálkodási gyakorlat eredménye. A hagyományos vágásos erdőgazdálkodás során a vágásérett erdőket letermeljük.
A vágásérettségi kor szakmai meghatározása változik, de az egyes fafajok biológiai életkorától messze elmarad. Bükkösök és tölgyesek esetében általában 100-120 év a vágásérettségi kor.
(Egy tölgyfa életkora a 400 évet meghaladja, de a bükk is gyakran él 250 évig.) Az idős erdők sokféle, köztük ritka növény és állatfaj számára jelentenek alapvető élőhelyet. Megfogyatkozásukkal e fajok is veszélyeztetetté válnak, esetenként kipusztulnak az országból. (Pl. siketfajd, császármadár.)

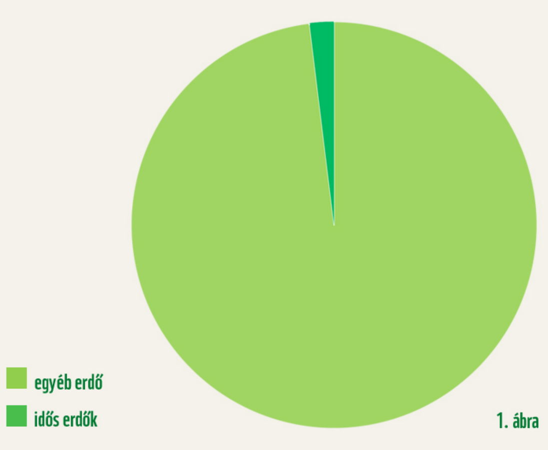

1. ábra

A 120 évnél idősebb erdők területi aránya az ország teljes erdőterületéhez viszonyítva. (Forrás: Országos Erdőállomány Adattár, 2016)

Hegyvidéki erdős táj. Az idős erdők vágásterületeknek adják át helyüket.

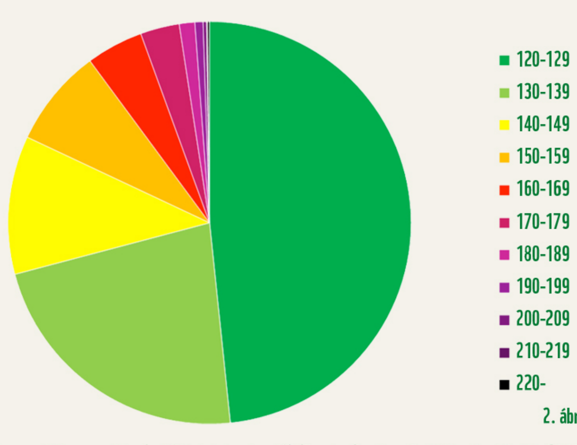

2. ábra

A 120 évnél idősebb erdők kor szerinti megoszlása (erdőrészletek száma %) (Forrás: Országos Erdőállomány Adattár, 2016)

A 2. ábra az idős erdők korosztályait mutatja be. Látható, hogy a 120-130 éves állományok teszik ki az összes erdőrészlet felét; a még idősebbek részaránya egyre csökken. 200 év felett már csak 30 erdőállomány található, amelyek összterülete mintegy 186 hektár. (Ez megközelítőleg két db. Margit-sziget területének felel meg.)

Az idős erdők legnagyobb mennyiségben (csaknem 1200 erdőrészlet) a Központi-Bükkben találhatók meg (3. ábra). Emellett jelentősebb arányban vannak jelen a Magas-Bakonyban, a Mecsekben, a Vértesben, a Zempléni-hegységben és a Börzsönyben is (l. még 10. ábra) Látható, hogy az ország kevésbé sűrűn lakott hegyvidékein nagyobb eséllyel maradtak fenn az idős erdők, ami olyan kézenfekvő okokkal magyarázható, mint a településektől való távolság, megfelelő utak hiánya, vagy a meredek terepviszonyok. Érdekes ugyanakkor, hogy néhány hegység kiterjedéséhez, megközelíthetőségéhez stb. képest sok (pl. Vértes) vagy kevés (pl. Soproni-hegység) idős erdővel rendelkezik. E különbségeknek egyedi tájtörténeti okai lehetnek, amelynek hátterét érdemes lenne feltárni.

3. ábra

A 120 évnél idősebb erdők aránya tájegységenként (erdőrészletek száma, db.) (Forrás: Országos Erdőállomány Adattár, 2016)

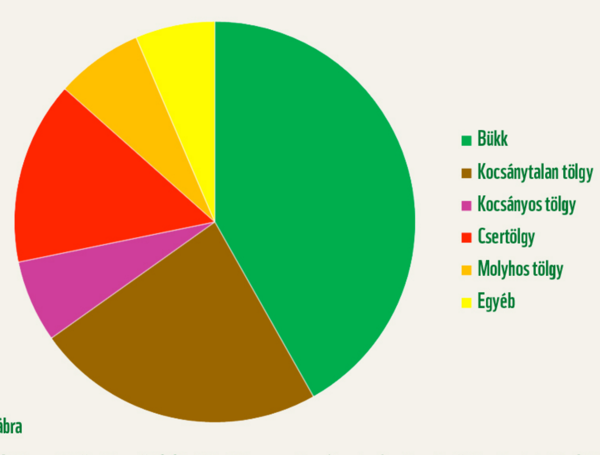

4. ábra

A 120 évesnél idősebb erdők fafajok közötti megoszlása (Forrás: Országos Erdőállomány Adattár, 2016)

Az idős erdők több mint egyharmad részét bükkösök (Fagus sylvatica) alkotják – ami jól összhangban van azzal, hogy ez a fafaj fordul elő leginkább az ország magasan fekvő, ritkán lakott részein. Négy tölgyfajunk közül a kocsánytalan tölgy (Quercus petraea) és a csertölgy (Quercus cerris) alkotja az öreg erdők másik harmadát, amelyek szintén gyakori fafajok a hegyvidékeken. A hosszú életű tölgyek közül a molyhostölgy (Quercus pubescens) eredetileg kis területeken, száraz, meleg hegyoldalakon fordul elő, mivel azonban faanyagtermelési szempontból kevésbé értékes erdőket alkot, így ezek az idős korosztályban jól reprezentáltak. Sajnos az alföldi kocsányos tölgyesek az ellenkező példát jelenítik meg. Kocsányos tölgyből igen kevés idős erdő akad, pedig ez a fafaj évszázadokkal ezelőtt az alföldi táj ékessége volt. Falvak határában, parkokban, temetőkben hagyásfaként megtartott, akár 5-600 éves példányai a korábbi korok erdeinek élő tanúi.

Idős alföldi kocsányos tölgy

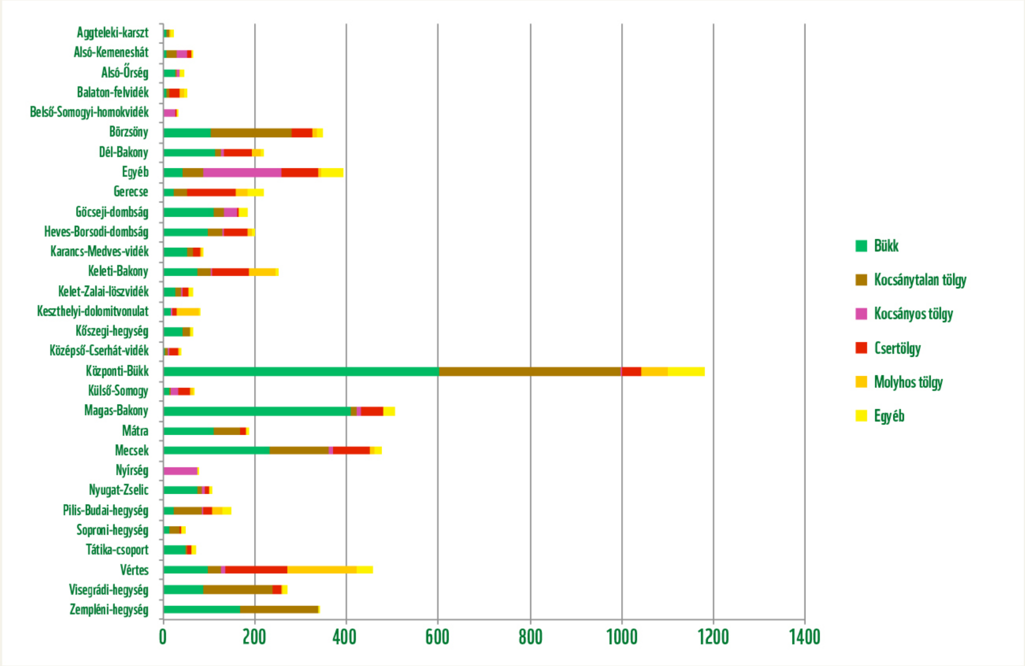

5. ábra

A 120 évesnél idősebb erdők fafajok közötti megoszlása tájegységenként (erdőrészletek száma, db.) (Forrás: Országos Erdőállomány Adattár, 2016)

Az idős erdők fafajok közötti megoszlása tájegységenként eltérő képet mutat. Az Északi-középhegység erdeiben a bükk és a kocsánytalan tölgy az uralkodó, míg az alacsonyabb és melegebb klímájú Dunántúli-középhegységben a csertölgy és a molyhos tölgy nagyobb szerephez jut. (A Vértes öreg erdeinek egyharmada molyhos tölgyes.) A kocsányos tölgy magasabb aránya az „Egyéb" tájegységekben, illetve a Nyírségben jellemző.

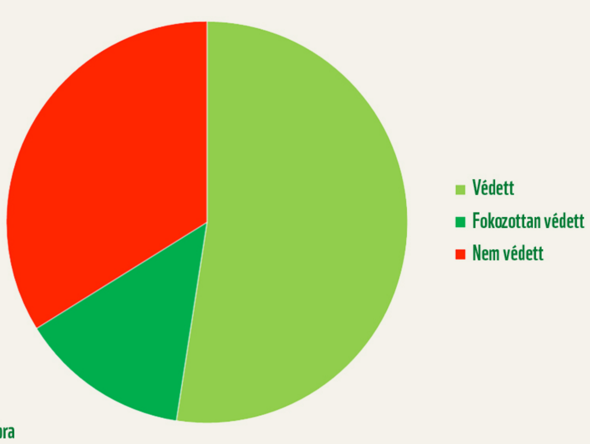

6. ábra

A 120 évesnél idősebb erdők védettségi kategóriák közötti megoszlása (erdőrészlet, %) (Forrás: Országos Erdőállomány Adattár, 2016)

Bár az idős erdők kétharmada védett, vagy fokozottan védett státuszú, egyharmad részben ugyanakkor nem állnak védettség alatt (6. ábra). A gyakorlatban ez annyit jelent, hogy a nem védett erdőkben a hagyományos erdőgazdálkodásnak nincsenek különösebb korlátai , ezért ezek az idős erdők jogszerűen kivághatók.
Sajnos ennek ellenkezője ugyanakkor nem igaz: a védett és fokozottan védett erdők nagy részében vágásos üzemmódú faanyagtermelés folyik.

Vannak olyan tájegységek, ahol az idős erdők túlnyomó része nem védett (7. ábra). Kirívóan magas a Déli- és Keleti-Bakonyban, vagy a Göcseji-dombságban található nem védett öreg erdők aránya, de említhetnénk a Külső-Somogyot, vagy a Kelet-Zalai löszvidéket is. A turisztikai szempontból közkedvelt Központi-Bükkben, Börzsönyben, Mecsekben vagy a Pilis-Budai hegységben a védett idős erdők aránya jóval magasabb.

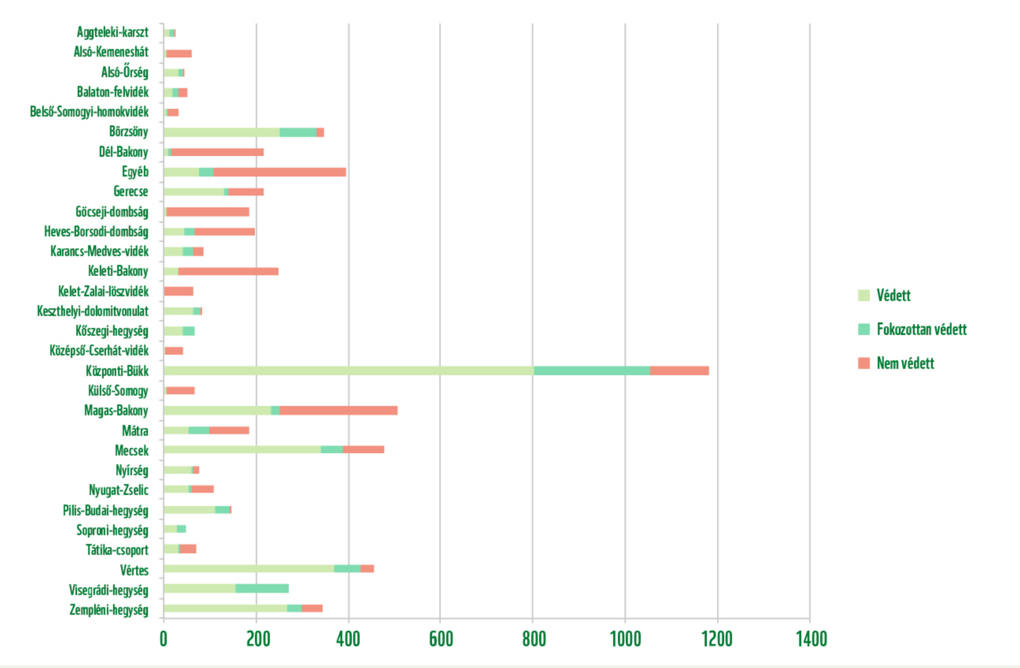

7. ábra

A 120 évesnél idősebb erdők védettségi kategóriák közötti megoszlása tájegységenként (erdőrészletek száma, db.) (Forrás: Országos Erdőállomány Adattár, 2016)

Védett (balra) és fokozottan védett terület határán. Északi-középhegység

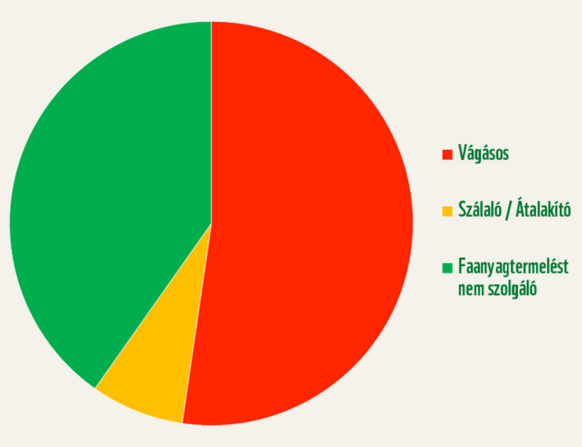

8. ábra

A 120 évesnél idősebb erdők üzemmódok közötti megoszlása (Forrás: Országos Erdőállomány Adattár, 2016)

Magyarországon az erdőgazdálkodás során négyféle ún. üzemmódot alkalmaznak. A hagyományos vágásos üzemmód lényege, hogy a vágásérettnek tekintett erdőt egy-néhány lépésben kitermelik. A létrejött vágásterületen az új erdő kialakulása hosszú évtizedekig tart. Az ilyen erdők később is egykorúak, egyszerű szerkezetűek lesznek. A szálaló üzemmód az erdőgazdálkodás „természetközeli" módja. Ennek során a fákat kis csoportokban vagy szálanként vágják ki, ami egyenletes hozamot eredményez a faanyagtermelésben, ugyanakkor biztosítja az erdő folyamatos fennmaradását. Természetvédelmi és közjóléti szempontból ez a típusú erdőgazdálkodás előremutató. Átalakító üzemmódnak nevezzük, amikor a gazdálkodó a hagyományos vágásos üzemmódból a szálalóba kíván áttérni, és ennek érdekében megteszi az első lépéseket. Végül, faanyagtermelést nem szolgáló üzemmódba kerülnek azok az erdők, ahol természetvédelmi, vagy más (pl. talajvédelmi, településvédelmi stb.) szempontok miatt nem cél a fakitermelés. Természetvédelmi szempontból így ideális állapotok alakulhatnak ki, ám ez a fajta üzemmód az ország erdeinek csak néhány százalékában előírás.
A 120 évnél idősebb erdők felében ma is hagyományos, ún. vágásos erdőgazdálkodás zajlik (8. ábra). Kis részarányt képvisel a haladó szemléletű szálaló és átalakító üzemmód, miközben a leginkább elvárható faanyagtermelést nem szolgáló üzemmód alig több mint az esetek harmadában jellemző. Az olyan idős erdők, ahol vágásos erdőgazdálkodás történik, előbb-utóbb kitermelésre kerülnek, és ezzel megszűnnek létezni, mint különleges élőhelyek. A hozzájuk kötődő ritka növény és állatfajok évtizedekre eltűnhetnek, és ha a tájban máshol már nincs idős erdő, örökre kipusztulhatnak.

A hagyományos vágásos üzemmód velejárói a vágásterületek. Az idős erdő, mint élőhely ilyenkor drámaian átalakul. Számos faj számára nem nyújt többé életfeltételeket.

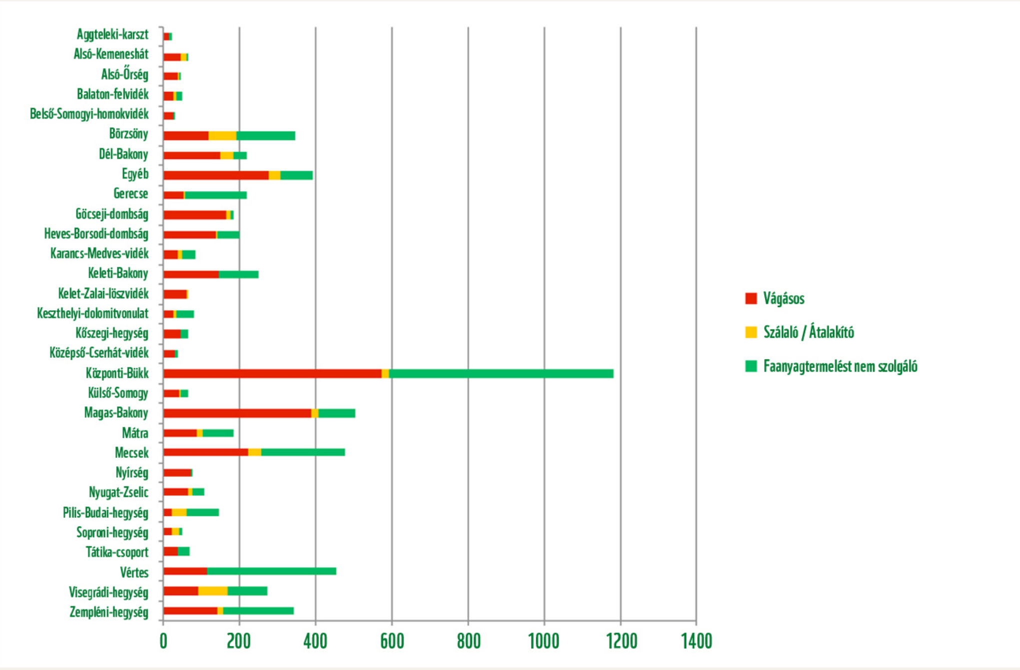

9. ábra

A 120 évesnél idősebb erdők üzemmódok közötti megoszlása tájegységenként (erdőrészletek száma, db.) (Forrás: Országos Erdőállomány Adattár, 2016)

Vannak tájegységek, ahol a vágásos üzemmódú erdőgazdálkodás döntő módon meghatározó (9. ábra). Ilyen a Nyírség, vagy a Göcseji-dombság. Ezeken a tájakon az idős erdők fennmaradása nem kellőképpen biztosított. A szálaló és átalakító üzemmódokkal leginkább a Börzsönyben és a Pilis-Budai hegységben találkozhatunk. Itt elsősorban a turizmus, vagy a településeken élők nyomására kap egyre nagyobb hangsúlyt a természetközeli erdőgazdálkodás, amely az idős erdők egy részének fennmaradását is megfelelő módon szolgálja. A faanyagtermelést nem szolgáló üzemmód a látogatottabb hegyvidékeken – pl. a Bükkben és a Gerecsében számos erdőrész védelméhez járul hozzá. Érdemes megjegyezni, hogy a háborítatlan erdők között – rendkívül kis kiterjedésben ugyan – de léteznek őserdők is, amelyek a körülmények sajátos alakulása következtében a mai napig elkerülték a fakitermelést. Ezek védelme az egyik legfontosabb természetvédelmi célkitűzések közé kell, hogy tartozzon.

Az olyan erdőkben, ahol nincs fakitermelés, gazdag élővilágot találhatunk.

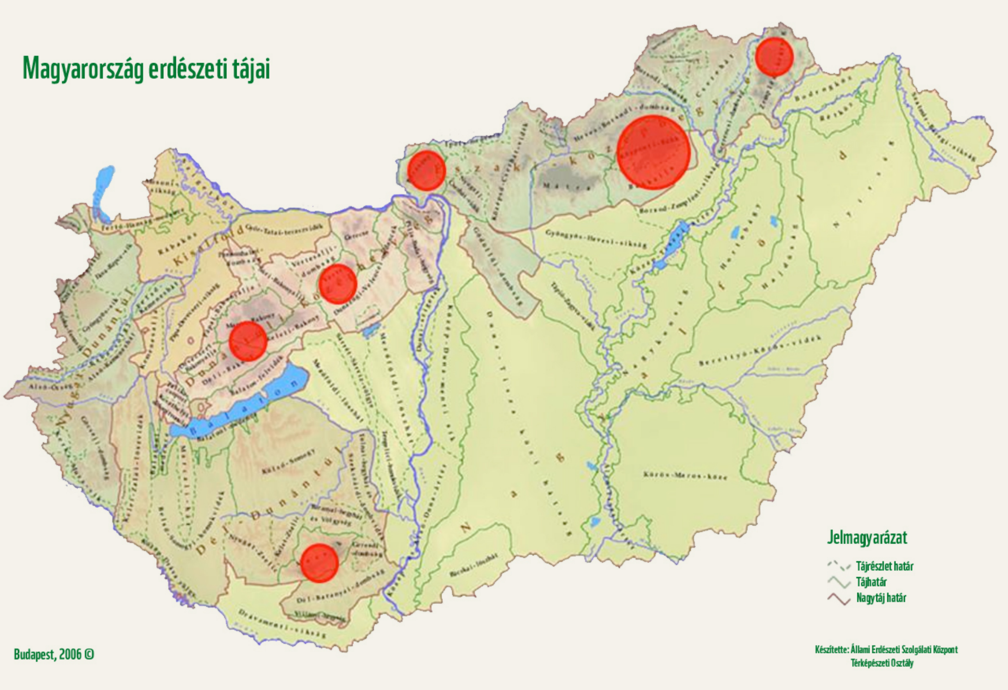

10. ábra

A 120 évesnél idősebb erdők előfordulásának hat legjelentősebb helyszíne (erdészeti tájak szerint) Magyarországon

Térképvázlatunkon az erdészeti tájak szerepelnek, kiemelve azok a tájegységek, ahol az öreg erdők kiemelkedően magas aránya maradt fenn.

Összefoglalás

Az öreg erdők az ország erdőterületének igen kis részét teszik ki. Mint élőhelyek magas értéket képviselnek, mivel olyan növény és állatfajoknak adnak otthont, amelyek a fiatalabb, zárt erdőkben nem képesek megélni. Közjóléti, turisztikai szempontból is felbecsülhetetlen kincset jelentenek, amely semmi mással nem helyettesíthető. Természetességük, különleges formaviláguk, néhol történelmi helyszínek hiteles háttereként népszerű turista célpontok. A fiatal generációk természethez fűződő viszonyát, ismereteit, esztétikai fejlődésüket döntően meghatározhatják az olyan tapasztalatok, amelyeket többek között a természetes, idős, „igazi erdők" nyújtanak.
Az idős erdők védelme mégsem kellően biztosított. Formális védettségük ellenére az állományok több mint felében ma is hagyományos erdőgazdálkodás zajlik. Ideális az lenne, ha Magyarország valamennyi tájá találhatnánk védett, háborítatlan öreg erdőket, ahol a természetvédelmi célkitűzések maradéktalanul érvényesülhetnek, és ezt a jogszabályaink is biztosítanák. Gazdasági erdőre és faanyagra szüksége van a társadalomnak. Ugyanakkor vannak értékek, amelyek csak úgy őrizhetők meg, ha nem minden erdő ezt a célt szolgálja.